

Марков Р.В., к.е.н., координатор у Луганській області проекту ЄС «Степове біорізноманіття»;

Кочетков О.В., к.е.н., доцент Луганського національного аграрного університету, м. Луганськ

ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ЗБЕРЕЖЕННЯ РОДЮЧОСТІ СТЕПОВИХ ЧОРНОЗЕМІВ

Досліджено наслідки та причини зниження родючості земель внаслідок сільськогосподарської діяльності. Проаналізовано баланс гумусу у землеробстві Луганської області. Запропоновано комплекс заходів щодо екологізації сільськогосподарського землекористування.

Ключові слова: економічні аспекти, родючість ґрунтів, степ.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Однією з найбільш поширених тез, що характеризують особливості економічного потенціалу України, є теза про високу родючість українських чорноземів. Саме земля є предметом національної гордості та чинником конкурентоспроможності аграрного сектору економіки. Разом з тим, існуючі тенденції збільшення вартості ресурсів актуалізують використання ресурсозберігаючих технологій у контексті збереження конкурентоспроможності вітчизняної сільгосппродукції. У землеробстві все більшого поширення набувають технології мінімізації ресурсних витрат: Min-Till, No-Till тощо. Дійсно, необхідної економічної ефективності виробництва досягають підприємства, які менше витрачають на 1 га посівів сільгоспкультур, однак при цьому забезпечують їх сталу врожайність. Втім, необхідно висвітлювати і негативні наслідки поширення низьковитратних агротехнологій, які при тривалому застосуванні можуть завдати збереженню унікального природного середовища – степу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій на які спираються автори. Про актуальність екологізації сільгоспвиробництва, як напряму підвищення його продуктивності та екологічної усталеності, що сприятиме економічно ефективному та екологічно безпечному використанню природних властивостей земель, говорять результати досліджень ряду науковців [1; 5]. На особливу увагу заслуговують дослідження, що обґрунтовують недопущення подальшої деградації земель, а також необхідність розробки та впровадження проектів територіальної організації сільськогосподарського виробництва на ландшафтній основі. Слід відмітити наявність цілого ряду глибоких наукових досліджень щодо перспектив формування еколого-ландшафтної системи землеробства на прикладі Луганської області [2; 3; 4]. Однак при цьому крім екологічних слід ще керуватися і економічними аспектами, які залишаються недостатньо вивченим питанням.

Формування цілей статті. Метою нашого дослідження стало вивчення на прикладі Луганської області економічних аспектів деградації сільськогосподарських угідь та формування комплексу економічних заходів спрямованих на поліпшення родючості степових чорноземів.

Виклад основного матеріалу дослідження. На початок 2011 р. землі с.–г. призначення займали 71,6% у структурі загальної земельної площі Луганської об-

ласті, причому рівень розораності сільгоспугідь залишався одним з найвищих у світі і складав 66,7%. Тобто, найбільша частина степів регіону трансформувалася у ріллі і саме екологізація сільгоспвиробництва стала перспективним напрямом збереження родючості степових чорноземів.

Протягом усього періоду використання степів у землеробстві спостерігається зниження їх родючості. Наприкінці позаминулого сторіччя середній уміст гумусу в ріллях регіону був на рівні 5,5%, а на сьогодні значення цього показника знизилася до рівня 3,99%. Найвищу інтенсивність ця тенденція отримала протягом останніх років, коли середнє скорочення вмісту гумусу становило 0,03% щороку.

Така тенденція містить у собі цілий ряд загроз економічного, екологічного та соціального характеру. Вона впливатиме на зниження ринкової ціни на землю і, відповідно, на зниження доходів її власників, бо покупець деградованої землі (чи її орендар) має нести додаткові витрати на забезпеченій економічно обґрунтованого рівня врожайності сільгоспкультур. Якщо припустити, що ринкова ціна на землю відповідатиме нормативній грошовій оцінці (для Луганської області вона складає біля 20 тис. грн. на 1 га ріллі), то скорочення вмісту гумусу на 0,03% еквівалентне щорічному зниженню ціни 1 га ріллі на 0,75%, або на 150 грн. Коли процеси деградації набудуть безповоротного характеру, такі угіддя взагалі не будуть цікавити покупців і орендарів, а власність у вигляді такої землі стане тягарем та джерелом невиправданих податкових витрат.

Покажемо з точки зору негативного впливу аграрного виробництва на родючість ґрунтів є баланс гумусу у землеробстві регіону (табл. 1). Його аналіз показав, що загрозу родючості становить практика застосування чорних парів: коли деґуміфікація не може компенсуватися процесами створення гумусу внаслідок розкладання рослинних залишків. Загрозу родючості також складають посіви рапсу, соняшника та кукурудзи.

Таблиця 1

Баланс гумусу у землеробстві Луганської області у 2010 році²

Групи сільськогосподарських культур	Новоутворення гумусу		Втрати гумусу		Баланс гумусу	
	т	т/га	т	т/га	т	т/га
1	2	3	4	5	6	7
1. Пари	—	—	-252491	2,073	-252491	-2,073
2. Овочі і картопля	123,7	0,090	2267,3	1,620	-2143,6	-1,530
3. Ріпак	1053,8	0,260	6478,0	1,620	-5424,2	-1,360
4. Кукурудза на зерно	12931,3	0,380	55386,9	1,620	-42455,6	-1,240
5. Соняшник	105184,8	0,339	440470,9	1,420	-335286,1	-1,080
6. Кукурудза на силос і зелений корм	8171,1	0,366	31654,9	1,620	-23483,8	-1,050
7. Зернові і зернобобові	220132,1	0,655	265181,3	0,790	-45049	-0,134
8. Однолітні трави на зелений корм	3219,6	0,800	1759,6	0,440	1460,0	0,360
9. Багатолітні трави на зелений корм	5288,1	1,120	2067,5	0,440	3220,6	0,680

² Розраховано за результатами досліджень Луганського обласного державного проектно-технологічного центру охорони родючості ґрунтів і якості продукції.

1	2	3	4	5	6	7
10. Багато літні трави на сіно	13569,4	1,280	4662,9	0,440	8906,5	0,840
11. Всього – у розрахунку на всі землі в обробітку	372268	0,435	1066914	1,247	-694646	-0,812

Винесення поживних речовин з ґрунту у вигляді врожаю цих культур може компенсуватися за рахунок використання органічних добрив, поживних залишків та сидератів. Однак застосування таких елементів ґрунтозахисних технологій на практиці залишається малопоширеним. Під урожаєм 2010 року в області органічні добрива вносилися лише під 0,7 % площі посівів, при цьому, вносилося лише 87 тис. т таких добрив (на 1 га посівної площі пришилося лише 120 кг гною).

Нейтрально на родючість ґрунтів може впливати вирощування зернових культур, однак лише при застосуванні технологій із максимальним збереженням рослинних решток та достатнім унесенням добрив. Позитивне значення балансу гумусу спостерігається лише за культурами, вирощування яких наближене до умов природних степів, коли великі обсяги трав'яної маси щільно вкривають поверхню ґрунту.

Подальший аналіз показав, що деградація степових чорноземів зумовлена впливом ряду чинників, що пов'язані зі скороченням поголів'я сільськогосподарської худоби: з одного боку, зменшується попит на трави та спричиняється порушення оптимальної структури посівів; з іншого боку, унеможлиблюється збільшення площ і доз застосування органічних добрив. В таких умовах мінімізація витрат ресурсів вступає у протиріччя із принципами сталого землекористування. Вона може створити вітчизняному сільгоспвиробнику конкурентні переваги впродовж обмеженого проміжку часу, які нівелюватимуться подальшим погіршенням якості ґрунтів.

Висновки. Вагомих результатів з екологізації землекористування можна досягти за умови поєднання зусиль усіх зацікавлених сторін. Для виробників можна запропонувати такі кроки: відхід від практики використання чорних парів, збільшення посівів трав, впровадження технологій, які сприятимуть збагаченню ґрунтів органічною масою. В свою чергу, власники землі мають зайняти більш активну позицію щодо збереження її якості. Це потребує включення до тексту договорів оренди землі відповідальності орендаря за зниження її родючості.

Позитивний вплив на екологізацію галузі матиме державна підтримка розвитку скотарства, а також практика наданих преференцій господарствам, які впроваджують ґрунтозахисні технології (для цього доцільно використати досвід європейської системи «cross-compliance»). Провідну роль у інформаційно-консультаційному забезпеченні екологізації сільгоспвиробництва має відігравати аграрна наука. Вона має надати економічне обґрунтування ґрунтозахисних технологій та активізувати просвітницьку роботу з питань підвищення ефективності галузі за рахунок її екологізації.

У цьому контексті заслуговують на увагу дослідження, що проводяться в рамках проекту «Посилені економічні й правові інструменти для збереження степового біо- різноманіття, адаптації до зміни клімату та її пом'якшення («Степове біорізноманіття»), що фінансується за рахунок коштів Європейського Союзу [6]. В рамках проекту на території регіону буде сформовано приклади бізнесу, що

сприятиме збереженню степового біорізноманіття та якості земельних ресурсів: розвиток скотарства м'ясного напрямку із контрольованим використанням степових пасовищ; створення виробництва паливних гранул (пелет) зі степової біомаси та їх використання для опалення об'єктів соціальної інфраструктури села; формування сільгоспвиробництва, адаптованого до змін клімату тощо.

Список використаних джерел

1. Гуторова О.О. Напрями диверсифікації сільськогосподарського виробництва та екологізації землекористування / Матеріали Міжнар. наук.–практ. конф. «Проблеми сталого розвитку агросфери». 4–6 жовтня 2011 р. – Харків: ХНАУ, 2011. – С. 162–165.
2. Джос А.М., Несмашна О.Ю., Мілехін П.О., Дрига А.І., Плотніков В.Т. Тимчасові методичні рекомендації з вилучення деградованих і малопродуктивних земель зі складу ріллі. – Луганск, 2001. – 26 с.
3. Джос А.Н., Белолипский В.А., Плотников В.Т., Милехин П.А. и др. Программа освоения эколого–ландшафтной системы земледелия в Луганской области на период до 2010 года. – Луганск, 2000. – 56 с.
4. Концепция освоения эколого–ландшафтной системы земледелия Луганской области на период до 2010 г. / Белолипский В.А., Джос А.Н., Милехин П.А., Плотников В.Т. и др. – Луганск, 1999.–25 с.
5. Русан В.М. Економіка раціонального сільськогосподарського землекористування: Монографія / Русан В.М. – К: ННЦІАЕ, 2009. – 200 с.
<http://birdlife.org.ua/Stepove-bioriznomanittva>

***Annotation:** Consequences and reasons of decline of fertility of soil as a result of agricultural activity were investigated. Balance of humus in agriculture of Lugansk oblast was analyzed. The complex of measures on the ecologization of agricultural land–tenure was formed.*

***Key words:** economic aspects, fertility of soils, steppe.*

УДК 343,3

Михаліцька Н.Я., к.н. держ. управл. Львівського державного університету внутрішніх справ, м. Львів;
Качмар Ю.П., викладач Львівського державного університету внутрішніх справ, м. Львів

ІНДИКАТОРИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА

У статті розкрито основні індикатори фінансової безпеки підприємства як підсистеми економічної безпеки підприємства.

***Ключові слова:** підприємство, фінансова безпека, загроза.*

Відмова упродовж тривалого часу від розв'язання проблем економічної безпеки призвела до зниження рівня інвестування економіки і науки, посилення залежності України від зовнішньої допомоги, скочування до криміналізації та «гнізації» багатьох сфер економіки, поширення процесу накопичення та відмивання «брудних» грошей. Виходячи з вищезазначеного, особливої ваги набуває забезпечення економічної безпеки України. З огляду на це у відділі економічної безпеки НППМБ розроблені методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки